

TAŞ ÇAĞINDAN GÜNÜMÜZE GÜVENLİĞİN DÖNÜŞEN ONTOLOJİSİ

Doç.Dr. Erdem Denk
Ankara Üniversitesi SBF
denk@ankara.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma, güncel yazında genelde verili kabul edilerek irdelenmeyen devletin kökeni ile ne'liği sorunsallarının aslında yaşadığımız dönüşümleri anlama açısından yaşamsal önemde olduğu düşüncesine yaslanmaktadır. Bu çerçevede, üretim araçları kadar 'güvenlik araçları'nın niteliğiyle sahipliğinin de belirlediği yapısal koşulların tarih boyunca ortaya tipolojik örgütlenme biçimleri çıkardığı önerilecektir. Ayrıca 'güvenlik araçları' kavramı da mutlak güvensizlik kaynağı olan ölüme karşı varlığını güven içinde sürdürme ihtiyacı ('ontolojik güvelik') çerçevesinde üretilen tüm fiziki, bilişsel ve toplumsal araçları içerecek şekilde kullanılacaktır. Dolayısıyla, taş çağından günümüze güvenliğin dönüşen ontolojisinin izi sürülürken, savaş teknolojisi ya da şiddet tekeli kadar sosyo-ekonomik, dini, ideolojik, hukuksal vb. alanlarda merkezîyetçi tekeller oluşturma ve bunları yıkma mücadeleleri de bir bütün olarak değerlendirilecektir.

ATIF İÇİN: Denk, Erdem, "Taş Çağından Günümüze Güvenliğin Dönüşen Ontolojisi", *Güvenlik Yazıları Serisi*, No.2, Eylül 2019. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/10/TasCagindanGunumuze_ErdemDenk_v.5.pdf
DOI: 10.13140/RG.2.2.28747.13608

Kozmik düzenin
doğal bileşenleri
olan farklı
'biz'ler halinde
yaşayan göçer
avcı-toplayıcılar,
varlıklarını
güvenceye
almanın
savaştan ziyade
barış ile mümkün
olduğunu
görmüştür.

Genelde tüm sosyal bilimlerin özelde ise Uluslararası İlişkilerin (Uİ) ana çalışma konularından olan devletin kökeni konusuna yeterince eğilindiğini söylemek zordur. Özellikle ana akım çalışmalar, biraz da odak noktaları gereği devleti verili kabul etmekte ve kökeni ile ne'liğini sorunsallaştırmaktan kaçınmaktadır. Uİ yazınında genelde üstünkörü geçilen bu konuya, özellikle 19. yüzyılda şekillenen başlıca temel kuram ve varsayımlar referans gösterilmektedir.

Kabaca iki büyük gruba ayrılabilen bu türden yaklaşımların bir ucunda, sadece devletin değil güneşin altındaki her şeyin açıklanması açısından ekonominin temel/asıl belirleyici olduğunu veri kabul eden ve egemen sınıfların temsilcisi olarak devletin kapitalizmle birlikte sönmüneceğini önerenler yer alır. Özgürlük-güvenlik denkleminde eğilen toplum sözleşmeci kuramları aşan diğer uçtakilere göreyse devlet, güvenlik kaygısıyla kabul edilen kurallı düzenin banisi ve hamisidir. Bu kısa analizde, Uİ yazınında büyük ölçüde birbirinden tümüyle farklı ve/veya kopuk alanarmış gibi ele alınan bu iki soru(n) alanının son tahlilde eşit kurucu önemde olduğu önerilecektir. Dahası, 'güvenlik' kavramı da dar anlamda fiziki güvenliğin ve/veya asayişin sağlanmasını aşar şekilde 'ontolojik güvenlik' anlamında kullanılacaktır. Ayrıca, hem sıklıkla kullanıldığı sosyoloji çalışmalarında (Giddens, 2014) hem de özellikle yapısalcı (*constructivist*) Uİ çalışmalarında (Mitzen, 2006) sıklıkla aidiyet/kimlik arayışı bağlamında kullanılan *ontolojik güvenlik* kavramı da genişletilerek, mutlak güvensizlik kaynağı olan ölüme karşı varlığını güven içinde sürdürme ihtiyacı/arayışı anlamında kullanılacaktır. Bu çerçevede üretilen fiziki (örneğin savaş teknolojisi), bilişsel (örneğin din ve ideolojiler) ve toplumsal (örneğin aile, toplum ve devlet) tüm araçlar ise genel olarak 'güvenlik araçları' olarak anılacaktır. Dolayısıyla, devletlerin serencamının anlaşılabilmesi için hem bu anlamda güvenlik araçlarının hem de geleneksel anlamda üretim araçlarının sahiplerinin/sahipliğinin birlikte ele alınması gerektiği, günümüz ulus-devletine dek tüm siyasal örgütlenme biçimlerinin bu iki alanın karşılıklı belirlenim ilişkisi içinde şekillendirdiği yapısal koşullarda oluştuğu önerilecektir. Bir başka deyişle, bu araçların niteliğinde yaşanan her kategorik/yapısal değişikliğin tipolojik bir örgütlenme biçimi ortaya çıkardığı önerilecek, böylece bir yandan devletler tarihinin izi sürülürken, diğer yandan arka planda devletin kökeni ve ne'liği kadar, geleceği hakkında da çıkarsamalar yapılacaktır.

Bu çerçevede ilk vurgulanması gereken nokta, insanın ilksel ve tek başına en uzun süre kullandığı alet olan el-baltasının dikkat çekici özellikleridir.

Sümer kent-
devletleri (M.Ö.
3500-2500),
sadece
aralarındaki
sınırların
değişmezliğini
kabul ettikleri
için değil, ortak
ötekileri olan
göçerlere karşı
ortak bir tutum
benimsedikleri
için bir
'uluslararası
hukuk düzeni'
oluşturmuştur.

Birincisi, 'iki yüzeyle alet' olarak da adlandırılan el-baltası, hem üretim hem de güvenlik aracı niteliğindedir. Vahşi hayvanlar (erkekler tarafından) bu aletlerin yardımıyla savuşturulmakta ya da avlanmaktadır. Keza toplayıcılık da (kadınlar tarafından) bu aletlerle yapılmakta ve avlanan ya da toplanan her türlü ürün yine bu aletlerle işlenerek besin haline getirilmektedir. Tek kullanımlık oldukları gibi, herkes tarafından ihtiyaç anında taştan hemen yontulabilen bu aletler (Papagiani ve Morse, 2017: 89), adeta 'İsviçre çakısı' niteliğindedir. Dolayısıyla hem kadın-erkek herkesin eşit şartlarda olduğu hem de sahipliğin/mülkiyetin olmadığı koşullar söz konusudur. Zaten temel kaygının hayatta kalacak yerlere doğru hep birlikte hareket etmek olduğu zaman-mekânlarda 'biz'in devamının güvencesi olan bebekleri doğuran, emziren ve taşıyan kadınlar ile doğadaki güvenliği sağlayan erkeklerin iş birliği dışında çaresi de yoktur.

İkinci olarak, bu aletlerin muhtemelen vahşi hayvanlardan esinlenilerek vücudun uzantısı şeklinde hazırlanması ve kullanılması da önemlidir. Zira nihayetinde insan yapımı olan bu aletler, kullanan (özne) ile hedefi (nesne) arasına mesafe koy(a)mamakta, bu da olası çatışmanın beden-bedene olması anlamına gelmektedir. Zarar görmeden muhatabına zarar verme imkânının pek olmaması, savaştan kaçınmanın bir diğer nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Kısacası, göçer avcı-toplayıcılar arası 'diplomatik' ilişkiler üzerine yapılan çalışmaların (Numelin, 1950) da gösterdiği gibi, kendi şamanlarının aracısı olduğu doğanın kozmik düzeni içinde farklı 'biz'ler halinde yaşayanlar arasında mülk (koruma) savaşı yapılmasının maddi koşulları yoktur.

Bu çerçevede savuşturulan anlık gerginlik ve kavgalar bir yana, mevcut denklemde ilk ciddi kırılmanın önce mızrak sonra da bundan 40 bin yıl kadar önce ok ve yayın keşfiyle oluştuğu söylenebilir. Yine hem güvenlik hem de üretim için kullanılan bu yeni 'araç'lar, özne ile nesne arasındaki mesafeyi açacaktır. Böylece av daha uzaktan ve daha etkili şekilde yapılacağı gibi, güvenlik ile beslenme iş(lev)leri de birbirinden ayırmaya başlayacaktır. Miktarı artan avın beslenme zincirinin merkezine yerleşmesiyle kadın karşısındaki görelî gücünü artıran erkek, uzaktan mücadele ettiği vahşi doğaya karşı gittikçe ön plana çıkacaktır. Örgütlenme biçimini de etkileyecek bu asimetrik dengenin kurumsallaşması sürecini tetikleyerse, 10 bin yıl kadar önce başlayan Neolitik Çağ'da bitki ve hayvanların evcilleştirilmesiyle yerleşik yaşama geçilmesidir. Zamanla güvenlik ve üretim iş(lev)leri ile araçları tümüyle birbirinden ayırıcak, yerleşik yaşamın başta artık ürün olmak üzere 'korunmak istenen mülk' anlamına gelmesi ise düzenin güvenliğinin sağlanmasını önemli bir sorun haline getirecektir. Artık kozmik

**M.Ö. bininci yıl
dönemecinde
demirin
eritilmesi, atın
üstüne binilmesi,
alfabenin icat
edilmesi ve tek-
tanrılı dinlerin
benimsenmeye
başlaması gibi
yapısal
değişiklikler
sayesinde
çevrenin
üstünlüğü
dönemi
başlayacaktır.**

parçası değil hâkimi olmaya çalışacağı doğadan kendini ayırttığı gibi/için metafizik güvenliğini çok-tanrılı inanç sistemleriyle sağlayacak insan, fiziki güvenliğini sağlamada da yeni bir döneme girmektedir. Özellikle yetiştirilip yönlendirilmesi kaba güç gerektiren büyük baş hayvanların sabana koşulduğu çiftçi-yerleşiklerde erkek-egemen düzen kurumsallaşacaktır. Ancak tarımda uzmanlaştıkça doğa içinde mücadele etme kapasitesi azalacağı için, yerleşiklerde önemli bir dış güvenlik açığı da oluşacaktır. Bu da zamanla kendi içinden ya da dışarıdan (göçer) bir grubu 'güvenlik hizmeti' karşılığında besleme sonucunu doğuracaktır. Ne de olsa tarımsal artık ürün, artırdığı ve besleyebileceği nüfusun tüm fertlerinin üretimde çalışmasını gereksiz kılmaktadır. Bu şekilde açığa çıkan artık ürünü ve gücü değerlendirmenin en makul yolu, beslenme ihtiyacı da yerinde durduğuna göre, her ferdin tercihan başkaca iş(lev)lerde uzmanlaşma karşılığında karnını doyurması olacaktır. Zaten gelişmekte olan yeni yaşam ve üretim biçiminin gerektirdiği eşya ve hizmetlerin de üretilmesi gerekmektedir.

Güvenliği sağlanan yerleşik tarım düzeninin yarattığı artık ürünün cazibesi de düşünüldüğünde, söz konusu hizmet ve ürünlere güvenli(kli) bir değiş-tokuş ortamının sağlanmasının temel bir ihtiyaç olarak ortaya çıkması doğaldır. Surlarının içinde düzenli kurulan pazaryerleri ile artbölgesindeki üretici köyleri ve dış dünyayı tümleşik yollarıyla birbirine bağlayan ve birörnek ölçü ve tartı birimlerinin de etkisiyle sunulan tüm hizmetlerin haracı/vergisi ile kendi kentli memurlarını yaratan Sümer kent-devletleri, beş bin yıl kadar önce tam da bu koşullarda ortaya çıkacaktır (Kramer, 2002; Crawford, 2015 ve Bordreuil vd., 2015).

Aynı dönemde tekerlek ve yazıyla birlikte çağa adını veren bronzun da Mezopotamya'da icadı, merkezileştirici güçlere önemli avantajlar sunacaktır. Örneğin savaş teknolojisini kökünden değiştirecek bronz, ancak bakırla uzak diyarlardan getirilen arsenik ya da kalayın özel bir alaşımıyla üretilebilmektedir. Böylesi bir ticaretse ancak maddi ve fiziki imkânlarla sahip olanlar tarafından/adına/sayesinde güvenli bir şekilde yapılabilecektir. Daha fazla bronz daha dayanıklı ve seri üretilebilen silah anlamına gelecek, buysa zamanla daha fazla toprak, haraç ve vergiye dönüşecektir. Askeri ve ekonomik gücün birbirini beslemesi de merkezîyetçi tekeli güçlendirecektir. Nitekim sadece ve doğrudan savaşta kullanılmak için icat edilen topuz, zırh ve miğfer gibi ilksel savaş araçları Tunç Çağı'nda üretilecek, hatta zamanla örneğin 'tunç mızrağın saraydan çalınmasına ölüm cezası öngören' yasalar yapılacaktır.

Modern şiddet ve yargı tekeline tekabül eden bu uygulamaların işaret ettiği maddi güç temerküzü, kendisini yazı ve tekerleğin icadında da

**Evrenselci
imparatorlukları
tasfiye eden
modernitenin ilk
kez fiilen
evrensel olan
uluslararası
düzenin ihtiyaç
duyduğu
kapsayıcı
ideolojiyi sunma
iddiası, dehşet
dengesi
sayesinde,
liberal ABD ve
komünist SSCB
tarafından
sahiplenilecektir.**

göstermektedir. Çivi yazısı, başta vergi olmak üzere ekonomik kayıtların sadece bilmesi istenenler tarafından bilinen kodlarla tutulmasını sağlayacak, böylece sarayların sırrına vakıf memurlar iktidarın önemli bileşeni haline gelirken, krallar da müsadere tekelinin temellerini atabileceklerdir. Keza, tekerlek ve özellikle de kralların ayrıcalıklı kullanımına (tekeline) tahsis edilen eşeklerin koşulduğu savaş arabası (*chariot*), bilhassa sürücünün yanına okçu da alanları, hızı ve vurucu kabiliyeti artan merkezi gücü daha da pekiştirecektir. Savaşlarda aldığı esirleri ordusunun ya da kenttaşlarının hizmetine sunan krallar, düzenin direğidir artık. Nitekim pekişen dünyevi güç manevi olarak da desteklenecek, zamanla benimsenen çoktanrılı resmi dinlerin başrahibi olan krallar önemli bir sosyo-ekonomik (f)aktör olan tapınak tarafından da meşrulaştırılacaktır. Öte yandan, Mezopotamya’da benzer düzenleri benimseyen yirmiye yakın kent-devletin göreceli güç dengesi içinde olması herhangi birinin diğerine galebe çalmasına engel olacak, buysa ortaya sınırların belirlenip korunduğu, anlaşmaların yapıldığı ve ortak ötekiler olan barbar göçerlere karşı ortak tutumun benimsendiği bir ‘uluslararası hukuk düzeni’ çıkartacaktır. Ulaşılan en eski yazılı anlaşmanın Umma ve Lagaş arasındaki sınırlı Kış Kralı Mesilim’in arabuluculuğunda M.Ö. 2550’de belirleyen belge (Altman, 2012: 8 vd.) olmasının da gösterdiği üzere, M.Ö. 3500-2500 arasına damgasını vuran Sümer kent-devletlerinin sınırları ve sınırların değişmezliğini kabul eden ülkesel(*ci*)-devlet tipolojisinin ilksel örneği olduğu söylenebilir.

Aslında göçerlerin gücünü yerleşiklerin düzeniyle birleştiren Sargon, tüm bu devletleri ve ‘atalarının bildiği tüm toprakları’ M.Ö. 2300 döneminde fethederek Akad İmparatorluğu’nu kuracaktır. Tüm tanrıların tanrısının seçtiği ‘dört köşenin kralı’ tarafından yönetilen bu ilk evrenselci imparatorluk denemesi, âdemi merkezîyetçi anlayışla tımar olarak bilinecek sistemin tohumlarını atma gibi uygulamalarıyla da dikkat çekmektedir. Ancak Sargon’un torunu Naram-Sin’in ölümünü takiben dağılan bu girişimin en önemli sorunu, iddia ettiği gibi bildiği tüm zaman-mekânı kapsama kabiliyetini askeri, ekonomik ve/veya ideolojik olarak destekleyememesidir. Bu anlamlarda yapısal bir yenilik söz konusu değildir. Bu nedenle arkasından ülkesel(*ci*)-devlet anlayışı devam ettirilecek ve hatta Amarna gibi (Cohen ve Westbrook, 2000) imparatorluk-sonrası dönemlere has özgün bir katmanlı uluslararası hukuk düzeni de söz konusu olacaktır. İleride Birleşmiş Milletler döneminde de görüleceği üzere, kendi aralarında daha eşit olanlarla uydularını içeren düzeni ayakta tutansa merkezdeki ‘Büyük Devletler’ arası güç dengesi olacaktır.

2008 krizi çıkar
çıkamaz tasfiye
etmeye
soyunduğu
devlete sığınan
ve liberalizmi
terk eden
küreselleşme
dinamikleriyle
varılan uzlaşa,
küresel
standartların
illiberal/otoriter
devletin en küçük
köye kadar
uzanan elleriyle
hayata
geçirilmesini
sağlıyor.

Bu dengeyi bozacak yapısal değişikliklerse M.Ö. bininci yıl dönemecinde gerçekleşecektir. Demir eritilecek, atın üstüne binilecek, alfabe icat edilecek ve zamanla tek-tanrılı dinler benimsenecektir. Böylece ülkesel(*ci*)/merkeziyetçi düzenlerin şiddet-müsadere-yargı-ideoloji tekelleri kırılacağı için/gibi, ‘demokratikleşen’ ve ‘evrenselleşen’ araçlar sayesinde çevrenin üstünlüğü dönemi başlayacaktır. Özellikle de barbarların diyarı olan dağlar başta olmak üzere her yerde bulunan demiri eriten ve bronz çağının öğrettiği seri üretim kalıplarına dökken göçerlerin elinde artık daha sert ve bol silah vardır. Hızlarını katlayan atın üstüne bindikleri gibi, gerektiğinde kaçarken geriye dönerek de atabildikleri ok sayesinde yerleşik düzenleri yerle yeksan etmeye başlayacaklardır. Nihayetinde gökte tek bir tanrı, yerde de tek bir hükümdar vardır. Tarımcı yerleşiklikle talancı göçerliği birleştiren bu yeni devlet biçimi, barut icat olana kadar norm olacaktır. Tabii her biri evrenselci olan imparatorların hüküm süreceği uzun Orta Çağ boyunca ülkesel(*ci*) devletler arası eşitliği esas alan bir uluslararası hukuk düzeninin oluşması da imkânsız olacaktır.

Beden-beden savaşı bitiren barutun, daha da önemlisi binyıldır yıkılmayan surları yıkan topun icadı imparatorluklarla birlikte bir dönemin de sonunu getirecektir. Aslında bu yeni icadın bin yıllardır kullanılan geminin üstüne yüklenmesiyle ‘denizası imparatorluklar’ ortaya çıkacaktır. Hem de aslında bir Orta Çağ imparatorluğunun 1648’de bağımsızlıklarını ilan edecek iç ülkeleri/kralları tarafından. İzlenen merkantilist politikalar, ‘devlet benim’, hatta ‘dünya benim’ dedirtebilecek cinstendir. Ancak bu yeni aktörler, eski düzendeki eşit statülerinin de etkisiyle, aralarında oluşan güç dengesinin bozulmasını ve içlerinden birinin evrenselci eski düzeni sürdürmesini kabullenmeyecektir (1815). Yeni ülkeselci ideoloji modern ulusçuluk temelinde imparatorluk fikrini tasfiye edecek, güncel üretim biçimi olan endüstriyel kapitalizmin gerektirdiği evrenselcilik ise liberalizm yoluyla sağlanmaya çalışılacaktır. Fakat eski düzenin içinden süzülüp geldikleri gibi varlıklarını da borçlu oldukları sömürgeciliği liberalleştirmeleri pek mümkün değildir. Dünya sathına yayılan Avrupa modernitesi, fikren kotardığı evrenselci ideoloji, düzen ve sistemi tesis etmede zorlanacaktır. Özellikle de güçlerinin dayandığı güvenlik ve üretim araçları 20. yüzyıl dönemecinde çevreye yayılmışken.

Eskiye çağrıştıran Almanya, İtalya ve Japonya gibi geç yayılmacıları durduracak olansa, ABD ve SSCB gibi yeni aktörler olacaktır. Ne de olsa hem kendi kendini yönetme (*self-determination*) gibi sömürgecilik karşıtı ülkeselci devlet anlayışını kutsayan ilkeleri, hem artık tüm dünyayı saran düzene uygun yeni(likçi) evrenselci ideolojileri, hem de gittikçe artan askeri ve ekonomik

güçleri vardır. Bu aktörlerin kendi liderliklerinde bir düzen ve denge kurmalarıysa yine askeri-teknolojik sıçramalar sayesinde olacaktır. Uzaya çıkarak kimsenin bilmediğini bilecekler, zarar görmeden muhatabına zarar vermeyi uç noktaya taşıyan nükleer silahları sayesinde hem dehşet dengesini hem de yumuşamayı sağlayacaklardır. Artık savaş değil barıştır kurucu önemde olan.

Bu yeni imparatorluk-sonrası dönemde de farklı maddi (askeri-ekonomik) güce sahip devlet öbeklerinden oluşan katmanlı uluslararası düzen içinde daha eşitler, eşitler ve diğerleri vardır. Tüm üyelerini ülkeselci anlayış etrafında eşitleyen bu evrensel düzenin merkezinde/tepesinde yer alma mücadelesini SSCB kaybederken ABD kaybetmemiş görünse de, beraberinde esnek (*post-fordist*) üretim ve neoliberal yönetim biçimini de getiren finansal kapitalizmin yeni bir evrensel(*ci*) düzen kurmada başarılı olduğunu (en azından şimdilik) söylemek zordur. Askeri ve kurumsal ayağı oluş(a)madığı gibi, 2008 krizi çıkar çıkmaz tasfiye etmeye soyunduğu devlete sığınmıştır. Postmodern dönemde söz verdiği tüm vaatlere rağmen, feministler ve etnik azınlıklar gibi modernitenin çevresinde yer alanlara sırtını dönmüş, resmi ideolojisi olan liberalizmi (çevre ve insan hakları vb.) terk etmiştir. Esnek üretime geçilmesi, bireyin tükettiği için ve ölçüde hak sahibi olması ve hizmet sektörüyle rantiyeci finansın desteklenmesi gibi sosyo-ekonomik hedefleri açısından 1970'lerden başlayarak zayıflattığı ve dönüştürdüğü devletlerle şimdi (tekrar) iş birliği yapmanın daha uygun olduğuna kanaat getirmiş olsa gerektir. Ne de olsa belirlenen küresel yasa ve standartlar yürütme uzvu gerektirmektedir. Bunun için en ideal aday da en küçük köye kadar uzanan elleriyle toplumlarını denetleyip yönlendirebilen devletlerdir. Postmodern dönemde fazla liberalleşen çevresini affetmeyen devlet aklı bu fırsatı tepmeyecektir. Özellikle Suriye krizi en kötü devleti bile yokluğuna tercih ettirdiği gibi tükettikçe edilgenleşen ve hamiliğine adeta muhtaç hale gelen vatandaşlar da tekil bireyler olarak eline düşmüştür. Nitekim yaptığı yanlış tercihlerden dönen küreselleşme dinamikleriyle varılan uzlaşının da etkisiyle *CEO-like* başkanların yönettiği *illiberal/otoriter* demokrasiye doğru yelken açacaktır (Denk, 2017). Hele insansız hava araçlarından otonom silahlara kadar nesne-özne bağını koparan ve insan-insana olmaktan çıkardığı savaşı sanallaştıran yeni savaş teknolojisi ile çevre karşısında merkezin eli tekrar bu kadar güçlenmişken. Güvenlik ve/veya üretim araçlarının niteliğiyle sahipliğinde kategorik bir kırılma yaşanmadığı sürece bu yapısal koşullar sürececek gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

Altman, Amnon (2012), *Tracing the Earliest Recorded Concepts of International Law: The Ancient Near East (2500-330 BCE)*. Leiden: Martinus Nijhoff.

Bordreuil, Pierre, Françoise Briquel-Chatonnet ve Cecele Michel (2015), *Tarihin Başlangıçları - Eski Yakındoğu Kültür ve Uygarlıkları* (Çeviren Levent Başaran). İstanbul: Alfa.

Cohen, Raymond ve Raymond Westbrook (der.) (2000), *Amarna Diplomacy: The Beginnings of International Relations*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Crawford, Harriet (2015), *Sümer ve Sümerler* (3. Baskı, Çeviren Nihal Uzan). Ankara: Arkadaş.

Denk, Erdem (2017), "Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Güvenlik, Devlet ve Emek: Vatandaşlık Ücreti mi Ücretli Vatandaşlık mı?", *Birikim*, 341: 19-25.

Giddens, Anthony (2014), *Modernite ve Bireysel Kimlik* (Çeviren Ümit Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.

Kramer, Samuel Noah (2002), *Sümerler* (Çeviren Özcan Buze). İstanbul: Kabalıcı.

Mitzen, Jennifer (2006), "Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma". *European Journal of International Relations* 12 (3): 341-370.

Numelin, Ragnar (1950), *The Beginnings of Diplomacy*. London: Philosophical Library.

Papagiani, Dimitra ve Michael A Morse (2017), *Neandertal* (8. Baskı, Çeviren İlknur Urkun Kelso). Ankara: Trend Yayınevi.

EK OKUMA

Haldun, İbn (2018), *Mukaddime* (Çeviren Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yayınları)

McNeill, William H. (2015), *Dünya Tarihi* (16. Baskı, Çeviren Alâeddin Şenel, Ankara: İmge Kitabevi)

Renfrew, Colin ve John F. Cherry (der.) (2015), *Peer Polity Interaction and Socio-political Change* (New York: Cambridge University Press).

Watson, Peter (2015), *Fikirler Tarihi* (2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları).

ROMAN

Jose Saramago, *Körlük ve Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş* romanları.

Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK) Derneği, Türkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının gelişimine katkıda bulunmak, ilgili alanlarda çalışanları bir araya getirmek ve çalışmalarını desteklemek amacıyla bir grup akademisyen, medya çalışanı ve dışişleri mensubu tarafından 2004 yılında tarihinde kurulmuştur. 2010 yılından beri *International Studies Association* (ISA) ortak kuruluşu ve 2016’dan beri de *Balkan Political Science Association* (BPSA) üyesi olan UİK, iki yılda bir düzenlediği *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi* ile *Güvenlik Akademisi* ve *Dış Politika Akademisi* eğitim programlarını gerçekleştirmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’deki gelişimine katkı yapmış öğretim üyelerine yönelik *Ustalara Saygı Ödülü* ile genç akademisyenlere yönelik *Teşvik Ödülü* veren UİK, başta *Uluslararası İlişkiler* dergisi ile *Güvenlik Çalışmaları* serisi olmak üzere kapsamlı bir yayım programı ile *Güvenlik Portalı* (GP), *Türkiye Barışı Koruma Veri Tabanı* (TÜBAKOV), *Kavram Avcıları* ve *Black Sea Young Reformers Fellowship* (BSYRF) projelerini hayata geçirmiştir.

UİK hakkında daha fazla bilgi almak için, lütfen [web sayfasını](https://www.uik.org.tr) (https://www.uik.org.tr) ziyaret ediniz.

© UİK 2019

Bu çalışmanın telif hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK)’e ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; UİK’in kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Güvenlik Yazıları, NATO Kamu Diplomasisi Birimi tarafından desteklenmektedir.

Security Papers are supported by the NATO Public Diplomacy Division.